

Cornelis Visscher: *Iso kissa*, n. 1657, National Gallery of Art 1995.72.1, Ailsa Mellon Bruce Fund. Kuva: Wikimedia Commons. CC0 1.0 Universal Public Domain Dedication.

Tua Korhonen

Hiiriä ja ihmisiä. Theodoros Prodromoksen *Katomyomakhia* ja Bysantin eläinaiheinen kirjallisuus

Homeroksen *Ilias*-sotaeepoksella, jonka kirjallinen muoto on 700-luvulta ennen ajanlaskumme alkua, oli merkittävä vaikutus antiikin ja Bysantin kirjallisuuteen. *Iliasta* myös parodioitiin. Mahdollisesti vasta hellenistisellä ajalla, 200-luvulla eaa., kirjoitetussa *Iliaan* parodiassa nimeltä ”Sammakojen ja hiirten taistelu” (*Batrakhomyomakhia*) käytettiin eläinfaabeleiden tapaan puhuvia eläinhahmoja. *Batrakhomyomakhiaa* kutsutaan pilaaepokseksi, vaikka se on pituudeltaan vain 303 heksametrisäettä. Bysantin ajan vastaavassa ja hieman pidemmässä teoksessa – 384 säettä ns. kaksitoistamittaa¹ – hiiret puolestaan päättävät nousta taisteluun kissaa vastaan. Tämä teos, *Katomyomakhia* (Κατομυομαχία) eli ”Kissan ja hiirten taistelu”, on nykyisin yksimielisesti luettu tuotteliaan Theodoros Prodromoksen (n. 1100–1160) nimiin.

”Kissan ja hiirten taistelussa” Homeroksen *Ilias* toimii vielä selkeämmin esikuvana kuin ”Sammakojen ja hiirten taistelussa”. *Katomyomakhia* on kuitenkin dialogimuotoinen ja mukana on antiikin draaman peruselementti, kuoro. Kielen suhteen *Katomyomakhia* parodioi paitsi *Iliasta* ennen kaikkea antiikin tragedioita ja sisällöllisesti esimerkiksi Aiskhyloksen *Persialaiset*-tragediaa, jonka ensiesitys oli 472 eaa. *Persialaiset* kertoo kreikkalaisten voitollisesta Salamiin taistelusta persialaissodissa. Tapahtumapaikkana on Persian hovi, jossa sotatapahtumia kommentoidaan. Näin myös *Katomyomakhiasa*: sodasta kerrotaan sanansaattajien viestien muodossa. Dialogimuotoista

¹ Keskibysanttilaisella kaudella suosittu kaksitoistamitta oli antiikin tragedian puheosissa käytettyyn jambiseen trimetriin pohjautuva mitta. Jambi oli myös pilailevan ja ivailevan jambirouhuden mitta.

”Kissan ja hiirten taistelua” ei näin ollen voi luokitella lajiltaan pilaeepokseksi, vaikka sen ilmeisin kirjallinen esikuva oli juuri *Batrakhomyomakhia*.

Bysantin kirjallisuuden maineikas tutkija Herbert Hunger saksansi *Katomyomakhian* ja tulkitsi sen olevan paitsi kirjallinen parodia myös satiiri aikansa sotapolitiikasta. Toisaalta hän piti sitä myös tradition, Bysantin eläinaiheisen fiktiivisen kirjallisuuden aloittajana.² Palaiologosten ajan (1200–1400-luvut) runsas eläinaiheinen kirjallisuus käsittää paitsi luonnonhistoriallisia myös fiktiivisiä eläinaiheista teoksia.³ Näitä olivat esimerkiksi parodiset, faabelityyppiset eläintarinat, kuten aasin pyhiinvaellusmatka ”Kunnianarvoisan aasin tarina” ja sen runomuotoinen muunnelma ”Aasin, suden ja ketun kaunis historia”, jossa susi, kettu ja aasi lähtevät veneellä pyhiinvaellusmatkalle. Myrskyn raivotessa kukin lupaa tunnustaa syntinsä ja parantaa tapansa (susi esimerkiksi lupaa ryhtyä munkiksi). Aasille on kuitenkin käydyä huonosti sen tunnustettua syyllistyneensä isäntänsä salaatinkerien syömiseen. Susi ja kettu haluavat rangaista aasia eli tappaa ja syödä tämän. Aasi pelastuu juonen ja voimakkaiden potkujensa ansiosta. Muita vastaavia faabelityyppisiä kertomuksia ovat ”Lintutarina” ja ”Nelijalkaisten historia”. Kaikissa näissä perusmotiivina on eläinten väliset kiistat – ”Nelijalkaisten historia” toimii jopa aitiologisena faabelina selittäen syyn siihen, miksi ”nelijalkaisten” eli maaeläinten väliset kamppailut jatkuvat ”ikuisuuksiin asti”. Tarinoiden on tulkittu kuvastavan ja parodioivan ihmisten välisiä arvovaltataisteluita.⁴

² Hunger 1968, 57, 65.

³ Bysantin aikana luettiin Aristoteleen eläintieteellisten teoksia, myös Aristoteleen korpukseen kuuluvaa *Mirabiliaa*, jossa esitellään eläinten erikoisia tapoja. Roomalainen, mutta kreikaksi kirjoittanut Claudius Aelianus (Ailianos, 175–235) laati teoksen samalla otteella. Myöhempiä samantyyllisiä eläinaiheisia tietokirjoja, ns. luonnonhistoriallisia teoksia, ovat Timotheos Gazalaisen (491–518) vain fragmentteina säilynyt teos sekä keskiajalla hyvin tunnettu *Fysiologos* 500-luvulta. Bysantissa Manuel Files (1275–1345) jatkoi luonnonhistorian perinnettä Claudius Aelianus -vaikutteisine eläinrunoineen. Timotheoksesta ja Manuel Fileestä, ks. Irmscher 1975, 211–213.

⁴ Tarkempi juoniselostus *Kunnianarvoisan aasin tarinasta*, ks. Irmscher 1975, 225–226. ”Lintutarina” (*Poulologos*), 670 ns. poliittista säettä käsittävä faabeli, kertoo muutamien petolin-tujen taistelusta lintumaailman herruudesta. ”Nelijalkaisten historiassa” (*Diēgēsis pezofrastos*

Seuraavassa esittelen ”Kissan ja hiirten taistelua” aloittaen sen kirjoittajasta, Theodoros Prodromoksesta sekä 1100-luvun kirjallisesta maailmasta ja ”imitaation estetiikasta” Bysantissa, minkä jälkeen siirryn ”Kissan ja hiirten taistelun” antiikinaikaisiin esikuviin, eläineepoksiin ja eläinfaabeleihin. Lopuksi tarkastelen sitä, millä tavalla – näiden esimerkkien valossa – Bysantin fiktiivinen eläinaiheinen kirjallisuus poikkosi antiikin vastaavasta. Eläinteema on 2000-luvulla noussut vahvasti esiin kirjallisuuden tutkimuksessa esimerkiksi ekokritiikin piirissä.⁵ On pohdittu, missä määrin kirjallinen teos pyrkii esittämään eläimet eläiminä eikä vain ihmisten ja ihmisen maailman peleinä ja vahvasti inhimillistettyinä. Toisaalta joissakin kirjallisuudenlajeissa, kuten komediassa ja satiirissa, eläinten inhimillistäminen (antropomorfismi) palvelee kirjallisen lajin tavoitteita ja tehtäviä. Silti tapa, millä eläinten inhimillistäminen tehdään, voi olla enemmän tai vähemmän eläintä tyypistävää ja keinoiltaan eläinstereotyyppioita vahvistavaa tai heikentävää.⁶ Punaisena lankana tässä artikkelissa juokseekin kysymys siitä, millä tavalla *Katomyomakhian* hiirten ja kissan ”eläimyys” ilmenee. Eläinteemainen antiikin ja Bysantin kirjallisuus voi antaa avaimia mainittujen aikakausien eläinkuvan pohtimiseen eli siihen millaisia käsityksiä menneiden aikojen ihmisillä oli toisenlaisista eläimistä.

Theodoros Prodromoksen elämä ja tuotanto

Theodoros Prodromos oli tuottelias keskibysanttilainen kirjailija. Häneltä tunnetaan yli puolentoistasataa kirjoitelmaa, esimerkiksi ylistyskirjoituk-

-teos tunnetaan myös pidemmällä nimellä) eläinten kuningas leijona joutuu puolustamaan herruuttaan. Näistä teoksista, ks. Prinzing 2003, 280–285, Irmscher 1975, 220–223.

⁵ Ekokritiikin eläinnäkökulmasta, ks. Garrard 2012, 146–180. Myös muutamat eläinfaabeleiden tutkijat (Harel 2009 ja Lefkowitz 2014) ovat kysyneet missä määrin eläinfaabelit kertovat myös eläimestä eivätkä vain kuvasta allegorisesti ihmisen maailmaa.

⁶ Erityyppisistä tavoista inhimillistää eläin, ks. Teittinen 2016, 152–155. Komediassa ja satiirissa theriomorfismi on antropomorfismin ohella suosittu keino. Theriomorfismi korostaa ihmisen ei-inhimillisiä, joillekin lajeille (tai kaikille aistiville) yhteisiä piirteitä.

sia, kirjeitä, satiireja, parodioita ja romanttisia kertomuksia runo- ja proosamuodossa. Konstantinopolissa syntyneen Prodromoksen taustasta emme kuitenkaan tiedä juuri mitään – jopa hänen syntymä- ja kuolinvuottaan ei tarkasti tunneta.⁷ Kirjeittensä perusteella hänen setänsä oli kirkollinen johtaja, mahdollisesti Kiovan metropoliitta, ja kristillinen nimi Prodromos periytyi isoisältä – *prodromos* ”edelläkävijä” oli Johannes Kastajan lisänimi. Runoissaan ja kirjeissään Theodoros Prodromos saattaa valittaa köyhyytään, mutta omisti ilmeisesti, ainakin varttuneemmalla iällään, sekä talon Konstantinopolissa että huvilan viinitarhoineen sen lähiympäristössä. Heikon terveytensä vuoksi hänen oli omien sanojensa mukaan luovuttava haaveilemastaan sotilasurasta. Ylistysrunoissaan hän ihailee sotaisaa kunnonkuutta, kuten hyvää ratsastus- ja miekkailutaitoa, mikä seikka tulee ilmi myös ”Kissan ja hiirten taistelussa”. Erään kirjeensä perusteella hän sairastui vuonna 1140 rokkotautiin, joka ilmeisesti heikensi hänen terveystään pysyvästi. Hän kuoli 1150- ja 1160-lukujen taitteessa eläen elämänsä viime vuodet munkkina.

Vaikka elämäkertatietoja on niukasti, Theodoros Prodromoksen kirjallisen tyylin ja monipuolisen kirjallisuuslajien tuntemuksen perusteella voidaan olettaa, että hän sai perusteellisen humanistisen koulutuksen siihen kuuluvine retoriikan opintoineen ja perehtymisineen antiikin kirjallisuuteen. Hän vaikutti keisarihovia lähellä olevissa kirjallisissa piireissä sommitellen erilaisia tilannerunoja juhlaviin tilaisuuksiin. Prodromoksen kirjallinen lahjakkuus tunnustettiin jo hänen elinaikanaan. Muun muassa keisari Manuel I Komnenos palkitsi hänet anteliaasti.

Theodoros Prodromoksen noin 160 kirjoitelman tuotanto sisältää epigrammisikermiä ja pitkiä ylistysrunoja, mutta myös mittavampia teoksia. Lajikirjo on laaja. Hän kirjoitti niin pyhimyselämäkertoja kuin retorisia harjoitelmia käsitellen myös filosofisia ja liturgisia aiheita sekä laati kommentaarit Aristoteleen *Toiseen analytiikkaan* ja Johannes Damaskolaisen jumalanpalvelusteksteihin. Prodromos kirjoitti aikana, jolloin Bysantin kreikan korkeakirjallinen tyyli eli kukoistuskauttaan. Pyrkimyksenä oli kir-

⁷ Kriittinen katsaus tietoihimme Prodromoksen elämästä, ks. Kazhdan & Franklin 1984, 87–114. Ks. myös Cresci 2001, 197–8.

joittaa proosaa ns. attikisoivalla tyyllillä eli mahdollisimman lähellä – jopa liioitellen – muinaista attikan murretta, jota esimerkiksi Platon käytti. Prodromos kirjoitti myös kansankielellä eli kielellä, josta kehittyi tuntemamme nykykreikka.

Bysantintutkijoita on kiinnostanut ennen kaikkea Theodoros Prodromoksen pitkät historialliset runot, joista monet ovat ylistysrunoja.⁸ Viime vuosikymmeninä kiinnostus on kuitenkin suuntautunut myös hänen fiktiivisiin teoksiinsa, kuten ”Rhodanthe ja Dosikleä” -runoromaaniin (4614 säettä), joka on myöhäisantiikissa kukoistaneen romanttisen kertomusperinteen, antiikin ”romaanin”, suora jatkaja, sekä satiirisiin ja/tai dialogimuotoisiin teoksiin, joita on ”Kissan ja hiirten taistelun” lisäksi useita muita. Prodromoksen satiirinen tuotanto käsittää muun muassa sennimisiä teoksia kuin ”Oppimaton eli grammatikko omin luvin”, ”Platonin ihailija eli nahkuri”, ”Amarantos eli vanhan miehen intohimot”, ”Pyöveli eli tohtori” ja ”Runollisten ja valtiollisten elämäntapojen huutokauppa”.⁹ Viimeksi mainitun samoin kuin pari muuta teosta (edellä mainitun ”Amarantoksen” lisäksi ”Ksenodemos eli Äänet”) Prodromos kirjoitti kansankielellä. Lisäksi Prodromos sepitti satiiriset invektiivit eli haukkumakirjoitukset nimeltä ”Himokkaita vanhoja naisia vastaan” ja ”Pitkäpartaisia vanhoja miehiä vastaan”.¹⁰

Prodromos hyödynsi satiireissaan toisaalta Lukianoksen (n. 125–180), antiikin Kreikan kirjallisuuden tunnetuimman satiirikon, tuotantoa, toisaalta antiikin komediaperinnettä – kreikkalaista niin sanottua uutta komediaa ja roomalaista komediaa. Edellä jo mainittu ”Runollisten ja valtiollisten elämäntapojen huutokauppa” (*Biōn prasis politikōn kai poiētikōn*) on

⁸ Theodor Hörandner kokosi Prodromos-editioonsa (1974) 103 pitkää historiallista runoa. Teosta nimeltä *Ptokhoprodromika* (”Köyhän Prodromoksen historia”) ei enää pidetä Theodoros Prodromoksen laatimana.

⁹ Mainittujen teosten kreikankieliset nimet ovat seuraavat: Ἰαμαθῆς ἢ παρὰ ἑαυτῷ γραμματικός, Φιλοπλάτων ἢ σκυτοδέψης, Ἰαμάραντος ἢ γέροντος ἔρωτες, Δῆμιος ἢ ἰατρός, Βίων πρᾶσις ποιητικῶν καὶ πολιτικῶν.

¹⁰ Kreikankielisissä otsikoissa on yleistävät yksikkömuodot: Κατὰ φιλοπόρνου γράος, Κατὰ μακρογενείου γέροντος.

selkeästi Lukianoksen dialogin *Filosofisten lahkojen huutokauppa* toisinto tai jatkumo.¹¹ Kuten Lukianoksella, myös Prodrromoksen satiirissa antiikin tunnettuja henkilöitä myydään orjiksi – Prodrromoksella esimerkiksi Homeros ja Euripides. Myytävät joutuvat kukin mainostamaan tuotantoaan eli esittelemään omaa erinomaisuuttaan kauppatavarana. Prodrromos siis otti Lukianoksen kirjallisen idean ja sovelsi sitä omaan aikaansa. Samalla hän esitteli oppineisuuttaan.

Bysantin kirjallisuuden yhteydessä puhutaan imitaatiosta, jonka suomentaminen jäljittelyksi ei anna imitaation käytännöistä ja estetiikasta oikeaa kuvaa. Bysantin kirjallisuus käytti antiikin kirjallisuutta mallinaan, mutta jäljittely oli monipuolista ja luovaa.¹² Antiikin kirjallisuuteen viitattiin ja tekstejä siteerattiin tai lainattiin hiljaisesti. Voitiin kirjoittaa ikään kuin ”fanifiktiota” eli jatkettiin siitä, mihin antiikin kirjailija teoksensa oli lopettanut. Prodrromoksen *Biōn prasis* on esimerkki tästä: Lukianos viittaa oman satiirinsa lopussa huutokaupan seuraavaan päivään ja Prodrromos kertoo mitä tuolloin tapahtui: ei vain filosofit, vaan myös runoilijat ja valtiomiehet olivat huutokaupattavana. Se tapa, miten mallia, antiikin tekstiä, käytettiin omassa tekstissä, saattoi olla mallin kommentointia, jopa kritisoimista. Lisäksi uudistettiin kirjallista lajia, kuten Prodrromos tekee pilaeepokselle *Katomyomakhiassa* muuttamalla sen dialogimuotoon.

Antiikin kirjailijoita imitoitiin paitsi siksi, että he toimivat sekä tyyllisinä että kielellisinä esikuvina, myös siksi, että kirjakieli, kirjallinen kreik-

¹¹ Prodrromoksen *Biōn prasis* -teoksesta, ks. Marciniak 2013, joka nimeää sen koomiseksi dialogiksi, ei niinkään satiiriksi. Lukianoksen *Ikaromenippoksesta* mallia ottanut dialogi nimeltä *Timarion* (Τιμαρίων ἢ περὶ τῶν κατ’ αὐτὸν παθημάτων) luettiin aiemmin myös Prodrromoksen nimiin. Nykyisin sitä pidetään Prodrromoksen aikalaisen kirjoittamana. Se kertoo Thessaloniikkiin kristillisille markkinoille matkustavasta miehestä, Timarionista, joka tipahtaakin yllättäen alas Manalaa. Siellä pakanallinen aika edelleen vallitsee ja kristityt ovat vähemmistönä. Hiiret esiintyvät pienessä roolissa tässäkin dialogissa: ne nuolevat nälissään erään nukkuvan vanhuksen rasvaista partaa (säkeet 472–506).

¹² Imitaatiosta Bysantin kirjallisuudessa, esimerkiksi Hunger 1969–1970 ja Nilsson 2010. Nilsson 2010, 202 esittelee Bysantin kirjallisuuden monipuolisia tekstienvälisiä tekniikoita Gerhard Genetten transtekstuaalisuuden käsitteen avulla käyttäen myös termejä ”imitaation estetiikka” ja ”muunneltu toisto”. Ks. myös Marcianik 2013, 222.

ka, poikkesi jo ainakin Prodromoksen aikana niin paljon kansankielestä, demoottisesta kreikasta, että kirjakieltä piti opetella melkeinpä vieraan kielen tapaan lukemalla antiikin klassikoita. Kirjallinen kieli nojautui siis niin vahvasti antiikin kirjallisuuteen, että Bysantin kirjallisuutta pakostakin tuotettiin antiikin määräämissä kielellisissä, mutta myös sisällöllisissä kehyksissä.

Tätä taustaa vasten antiikin klassikoiden parodiat, travestiat ja pitkien fraasien suora lainaus olivat ymmärrettäviä. Toisaalta Bysantissa kirjoitettiin teoksia, jotka saattoivat toimia ikään kuin oppikirjoina tai harjoituksina siinä mielessä, että niihin sisällytettiin lukuisia enemmän tai vähemmän ilmiselviä viittauksia ja suoria lainauksia antiikin klassikoilta. Opiskelijan tehtävänä oli löytää nämä viittaukset.¹³ Esimerkiksi ”Kissan ja hiirten taistelu” asettuu esikuviansa homeeristen eläinparodioiden ja eläinfaabeleiden kuosiin, mutta kielellisesti se hyödyntää attikalaisen draaman –tragedian ja komedian – sekä *Iliaan*, etenkin viidennen laulun, sanastoa.

Eläintematiikan kannalta mielenkiintoista Prodromoksen ”Kissan ja hiirten taistelussa” on, että ”hiiriteema” esiintyy mahdollisessa aikalaistekstissä, satiirisessa ”Hiiriharjoitelmassa” (*Ta skhedē tou myos*), joka on harjoitelma nimenomaan edellä mainitussa pedagogisessa mielessä: tekstiin on piilotettu runsaasti viittauksia antiikin kirjallisuuteen, joskin kielellisen imitaation kohteena ovat Vanhan testamentin psalmit. ”Hiiriharjoitelman” kirjoittajaksi on ehdotettu Theodoros Prodromosta, mutta todennäköisempi ehdokas on Thessalonikin arkkipiispa Eustathios (1115–1195) – ansioikas, yhä edelleenkin tekstikritiikissä huomioitu Homeros-tutkija. Lyhyehkö ”Hiiriharjoitelma” (97 riviä modernissa editiossa) on ennen kaikkea munkkilaitoksen satiiri. Hiirenpesä parodioi munkkiluostaria, jossa hiiret armon (kreikaksi *eleos*) sijasta havittelevat lamppuöljyä (*eleon*),¹⁴ mikä satirisoi munkkien oletettua maallista ahneutta. Luostarin kerskaileva apottihiiri vertaa itseään antiikin mytologian suuriin sankareihin, kuten *Iliassakin* esiintyviin Aiaaseen, Akhilleukseen, Menelaokseen ja Nestoriin. Kerskai-

¹³ Tästä ns. skhedografisesta metodista, ks. Marcianak 2017, 512–514.

¹⁴ Antiikin kreikassa sana *eleon*, lamppuöljy (siis oliiviöljy) oli muodossa *elaion*.

levan hiiren hahmo esiintyy myös ”Kissan ja hiirten taistelussa”. Sen sijaan kissan hahmo on näissä kahdessa satiirissa tyystin erilainen. Kun Prodromoksen teoksessa kissa on selkeästi vihollinen, on kissa ”Hiiriharjoittelmas-
sa” myös eräänlainen jumala: apottihiiri kehottaa rukoilemaan aina lauan-
taisin ”hyvää” kissaa, eikä vain yhtä kertaa, vaan kahdesti.¹⁵

Voi kysyä, miksi ”hiiriteema” kiinnosti 1100-luvulla kahta kirjoittajaa ja missä määrin he saivat vaikutteita toisiltaan – tai miksi se kiinnosti Prodromosta, jos molemmat teokset ovat hänen laatimiaan? Hiiret olivat maatalousyhteiskunnassa, kuten antiikissa ja Bysantissa, varteenotettava vitsaus.¹⁶ Antiikin myyttiperinteessä hiirillä oli kuitenkin yllättäviäkin rooleja. Apollon-jumalan yksi lisänimi oli Smintheus, joka viittaa hiireen tai Sminthe-nimiseen kaupunkiin Vähässä Aasiassa. Apollon Smintheus oli toisaalta hiirten suojelija, toisaalta surma. Kerrotaan, että nyky-Turkissa Dardanellien salmen eteläpuolella sijainneen Khrysan asukkaat olivat pystyttäneet Apollon Smintheukselle patsaan kiitollisina siitä, että Apollon oli vapauttanut kaupungin hiiristä. Toisen version mukaan hiiret olivat pelastaneet kaupungin pureskelemalla nukkuvien vihollisotilaiden varusteiden nahkaiset osat rikki. Sen vuoksi Apollon Smintheuksen temppeleissä ruokittiin hiiriä, ja erityisessä arvossa olivat valkoiset hiiret.¹⁷

***Katomyomakhia* ja antiikin tarinat eläinten välisistä ”sodista”**

Prodromoksen ”Kissan ja hiirten taistelussa” varsinaista sotaa käydään vain teoksen loppuosassa ja sekin etäännytettyinä, kerrottuna tapahtumana. Prodromos aloittaa kirjoitelmansa hiirivaltakunnan kuninkaan, Ahmatin (*Kreillos*), ja hänen uskollisen seuralaisensa Juustovarkaan (*Tyrokleptēs*) pitkällä keskustelulla kissan muodostamasta uhasta; tämä jakso käsittää

¹⁵ ”Hiiriharjoittelmasta”, ks. Papademetriou 1969, Kislinger 2011, 173 ja Marciniak 2017.

¹⁶ Hiirten lisäksi vitsauksena olivat tietysti myös rotat. Muinaiskreikan sana *mus*, joka tarkoittaa ensisijaisesti hiirtä, saattaa joissakin yhteyksissä viitata rottaan.

¹⁷ Claudius Aelianus, *Peri zōōn idiotētos* (”Eläinten erikoisominaisuuksista”) 12.5.

ensimmäisen kolmanneksen teoksesta (1–124). Keskustelun päätteeksi kuningas Ahmatti käskee hiiripäälliköiden kokoontua. Väljaksossa (125–209) henkilöinä ovat sanansaattaja ja Juustovaras lyhyine repliikkeineen, kun taas Ahmatti pitää pitkän puheen, jolla nostattaa hiiripäälliköiden taisteluintoa. Lisäksi tärkeässä osassa on tilannetta surkutteleva kuoro, joka koostuu Ahmatin puolison palvelusneidoista. Ahmatin puhetta seuraavana aamuna suoritetaan uhri, ja armeija lähtee matkaan. Teoksen loppuosassa (210–384) keskustelevat kuoro ja Ahmatin vaimo, hiirivaltakunnan kuningatar. Sanansaattaja tuo suruviestin: Ahmatin poika, Leivänanastaja (*Psikharpaks*), on kaatunut. Sanansaattaja palaa rintamalle, mutta tullessaan takaisin hänellä on hyviä uutisia: kissa voitettiin, kun kattohirsi putosi sen päälle.

”Kissan ja hiirten taistelussa” eläimet ovat vahvasti inhimillistettyjä – eläimet puhuvat ja toimivat kuin ihmiset, ja niiden yhteisö on ihmisyhteisön kuva. Tämä on tuttua antiikin aisooppisista eläinfaabeleista eli eläintarinoista, jotka on pantu mahdollisesti 500-luvulla eaa. eläneen entisen orjan, Aisopoksen nimiin. Aisooppiset faabelit ovat proosamuotoisia kertomuksia, jotka meille säilyneessä muodossaan ovat useista eri kokoelmista. Vaikka itse tarinat ovat vanhoja, niiden kirjallinen muoto on useimmissa tapauksissa vasta roomalaisajalta (n. 30 eaa.–476 jaa.). Osa faabeleista on eläinfaabeleita, jolla alalajilla on itsessään pitkä historia. Kreikkalaiset eläinfaabelit saivat vaikutteita etenkin mesopotamialaisesta perinteestä ja jotkut tarinat ovatkin muunnelmia Kaksoisvirtain maan tarinoista. Toisaalta jo kolmannelle vuosisadalle ennen ajanlaskumme alkua ajoitetuissa egyptiläisissä piirroksissa eläimet näyttävät puuhailevan hyvin inhimillisissä toiminna kuvastaen usein nurinkurista maailmaa – kuten kissaa hiiren palveluksessa – tai ylipäänsä epäluonnollista tilannetta, kuten kissan ja hiiren kaksintaistelua. ”Kissa vastaan hiiret” oli kaiken kaikkiaan egyptiläisille hyvin tuttu teema. Kuviin liittyi mahdollisesti jokin tarina.¹⁸

Hiiri on melko tavallinen henkilöahmo myös aisooppisissa faabeleissa. Tutuin aisooppinen hiirifaabeli on tietysti tarina maalais- ja kaupun-

¹⁸ Brunner-Traut 1984, 3–6. Erityisesti kissojen ja hiirten välinen sota egyptiläisen taiteen aiheena, ks. Brunner-Traut 1954.

kilaishiirestä.¹⁹ Prodromoksen *Katomyomakhian* suurempana esikuvana on kuitenkin toiminut hiirifaabeli, jossa kerrotaan hiirien ja näätäeläinten (näätien, kärppien tai frettien, kreikaksi *galē*) välisestä sodasta. Faabeleihin on yleensä liitetty jossain vaiheessa tarinan ”opetus”, joko faabelin alkuun (*promythia*) tai, kuten tässä tapauksessa, loppuun (*epimythia*):

Hiiret ja näädät sotivat toisiaan vastaan. Kun hiiret olivat koko ajan häviöllä, ne neuvottelivat keskenään ja päättelivät syyn olevan siinä ettei niillä ollut johtajaa. Niinpä ne valitsivat keskuudestaan päälliköt. Päälliköt halusivat erottua muiden joukosta, valmistivat itselleen sarvet ja kiinnittivät ne päähänsä. Mutta kun taistelu jälleen alkoi, hiiret kärsivät taas tappion. Kaikki muut pelastuivat pujauttamalla koloihinsa, mutta päälliköt eivät sarvineen mahtuneet sisään, ja niin ne joutuivat kiinni ja näätien ruoaksi.

Pöyhkeily vie usein onnettomuuteen.

(Faabeli 352, suom. Marja Itkonen-Kaila, hieman muutettuna)²⁰

Faabelissa hiirikenraalit tuhoutuvat siis omaa turhamaisuuttaan halutessaan erottautua rivisotilaista. Roomalaisajalla sama tarina muokattiin runomuotoon: latinaksi Faedrus (4.6.) ja kreikaksi Babrios (31. faabeli).²¹ Babrioksen mukaan hiirikenraalit eivät tosin laittaneet sarvia päähänsä, vaan muovasivat savesta jonkinlainen ulokkeen, joka tarttui pesän reunaan. Phaedrus mainitsee, että tämä tarina on erittäin tuttu: se on ”piirretty jokaisen tavernan seinään”, mikä kertoo siitä, että aisooppisia faabeleita esitettiin myös kuvallisessa muodossa, vaikka meille antiikin faabeliaiheista kuvamateriaalia ei juuri ole säilynyt.²² Phaedrus käyttää parodisen korkealentoista

¹⁹ Perry 352. Muita ”hiirifaabeleita”: Perry 146, 150, 353, 354, 384, 454, 581, 615, 619. 718. Perryllä viitataan Ben Perryn teoksen (1952) faabelinumerointiin.

²⁰ Itkonen-Kaila kääntää kreikan *galē*-sanan kärpäksi eikä näädäksi (Aisopos 1975, 68). Näätä on kooltaan suurempi kuin kärppä, kissankokoinen.

²¹ Faedrus eli ensimmäisellä vuosisadalla; Babrios puolestaan kirjoitti faabelinsa ilmeisesti seuraavalla vuosisadalla eli 100-luvulla jaa.

²² Faedrus 4.6.2: *historia, quot sunt, in tabernis pingitur*. Jotkut bysanttilaiset seinämaalaukset ovat mahdollisesti saaneet vaikutteita *Katomyomakhiasta*, ks. Kislinger 2011, 167–169.

ilmaisua ”sysäsi heidät laajan vatsansa tartarosmaiseen syvyyteen” kuvatesaan kuinka näätäeläin (*mustela*) söi kolojen oviaukkoihin juuttuneet hiirkenraalit.²³ Babrioksen mukaan tarinan opetuksena on se, että vaaratonta elämää havittelevan pitää elää syrjässä, olla huomaamaton. Phaedruksen mielestä taas tarina ilmentää sitä, kuinka sodassa juuri kenraalit ovat vaarassa, eivät tavalliset rivisotilaat. Tämä faabeli esiintyy myös mahdollisesti Prodromoksen aikaan ajoittuvassa ns. ”Syntipaana faabelikokoelmassa” (Syntipas 51), jossa tarinan opetus on uskonnollinen: hiirkenraalit tuhoutuivat, koska eivät hakeneet apua jumalilta. Sama perustarina saattoi siis erilaisin painotuksin toimia monenlaisena opetuksena.

Kaikissa tämän faabelin toisinoissa on kissan sijasta näätäeläin tai näätäeläimiä, mikä sinänsä ei ole outoa. Kissat toki tunnettiin jo klassisen ajan Kreikassa eli 400-luvulla eaa., mutta jyrksijöiden pyydystämiseksi pidettiin kotitalouksissa näätäeläimiä, kuten hilleristä kesytettyjä frettejä. Vasta hellenistisellä ajalla, Ptolemaiosten hallitessa Egyptiä, kreikkalaiset alkoivat pitää kissaa kotieläimenään.²⁴

Tarina hiirten ja näätien sodasta ei ollut antiikin aikana tunnettu vain faabelimuodossa, vaan se kirjoitettiin myös laajemmaksi teokseksi, parodiseksi eläinpilaeepokseksi. Tästä teoksesta oli pitkään vain viitteellistä tietoa, kunnes vuonna 1983 tehtiin merkittävä papyruslöytö, jossa on katkelmia, yhteensä 60 säettä, pilaeepoksesta ”Näädän ja hiirten taistelu” (*Galeomyomakhia*). Papyrus on ajoitettu 100-luvulle jaa., mutta itse pilaeepos on sitä toki varhaisempi.²⁵ Pisimmässä säilyneessä katkelmassa kuvataan Triksos-nimisen hiiren (”Piipittäjä”) vaimoa, joka saa tietää miehensä kuolemasta. Hiirivaimo alkaa surusta raapia poskiaan ja repii pääkarvojaan eli ”hiuksiaan”, mikä oli kreikkalaisnaisten tyypillinen tapa ilmaista surua ja kirjallinen *topos* eli vakioaihe. ”Näädän ja hiirten taistelu” -pilaeepos parodioi selkeästi Homeroksen sotaeposta. *Iliaan* toisen laulun laivaluettelon tapaan (jossa luetaan lähinnä kreikkalaisten laivastoa eli eri alueilta saa-

²³ Faedrus 4.6.10: *capacis alvi mersit tartareo specu*. Myyttinen Tartaros oli Manalan syvin osa, yhtä syvällä maassa kuin taivas on korkealla maasta.

²⁴ Kislinger 2011, 171.

²⁵ West 2003, 231.

puvia sotajoukkoja päälliköineen) ”Näädän ja hiirten taistelussa” kuvataan, kuinka hiiriä järjestäytyy taisteluun saapuen eri paikoista: ei vain taloista, vaan myös pelloilta. Jumalatkin kokoontuvat neuvonpitoon kuten jumalat *Iliaan* ensimmäisessä laulussa. Mielenkiintoista on se, että myös vihollisen eli näädän näkökulma tuodaan ”Näädän ja hiirten taistelun” säilyneessä papyruskatkelmassa esiin. Pilaeepos noudattaa siis *Iliaan* tapaan eräänlaista puolueettomuutta: kirjoittaja kuvaa – toisin kuin monet modernit sotakirjailijat – molempien osapuolien tuntemuksia. Vihollinen ei jää kasvottomaksi.

Kokonaisena meille säilynyt ”Sammakkojen ja hiirten taistelu” on, kuten sanottu, ilmeisesti vasta hellenistiseltä tai jopa myöhäisemmältä ajalta. Roomalaisaikana ja Bysantissa sitä pidettiin Homeroksen kirjoittamana²⁶ ja Bysantin kouluissa sitä luettiin jopa eräänlaisena johdatuksena Homerokseen.²⁷ ”Sammakkojen ja hiirten taistelun” alussa nuori hiiri nimeltä Leivänmurujenastaja (*Psikharpaks*) juo hengästyneenä vettä purosta paettuaan näättä. Sammakkojen kuningas Pallokita (*Fysignathos*) haluaa tutustua hiireen, mutta hiiri ihmettelee, onko heillä mitään yhteistä – asuunhan toinen maalla, toinen vedessä. Sammakkokuningas kertoo kuitenkin asuvansa paitsi vedessä myös maalla ja kutsuu hiiren maanpäälliseen kotiinsa. Sammakkokuningas lupaa kantaa hiiren turvallisesti veden yli. Leivänmurujenastaja suostuu, mutta katuu keikkuvaa matkaa. Pelästyttyään vesikäärmettä Leivänmurunenastaja putoaa sammakkokuningaan selästä ja hukkuu. Hiiri nimeltä Vadinnuolija (*Likhopinaks*) huomaa tapahtuman ja rientää kertomaan siitä Leivänmurunenastajan isälle. Isä kutsuu hiirikan-

²⁶ ”Sammakkojen ja hiirten taistelu” mainitaan antiikin kirjallisissa lähteissä vasta ensimmäisellä vuosisadalla. Sen kirjoittaja on ilmeisesti saanut vaikutteita hellenistisen ajan runoilijoilta, Kallimakhokselta ja Moskhokselta. Augustuksen ajalla kirjoittaneen Statilius Flaccuksen epigrammi ravuista muistuttaa *Batrakhomyomakhian* säkeitä 294–298, jossa Zeus lähettää ravut pelottelemaan hiiret pakoon. Esimerkiksi roomalaiset satiirikot Martialis ja Statius lukivat ”Sammakkojen ja hiirten taistelun” Homeroksen nimiin ja olettivat sen toimineen esikuvana Vergiliuksen (siis Vergiliuksen nimiin pannulle) pienoiseepokselle (404 heksametrisäettä) nimeltä *Culex* (”Hyttynen”), jossa hyttynen joutuu vahingossa paimenen surmaamaksi. Hyntäinen ilmestyy paimenelle myöhemmin unessa ja kertoo, millaista on olla Haadeksessa. Herättyään paimen pystyttää hyttyselle muistomerkin.

²⁷ Wölke 1978, 33–43.

san kokoon ja valittaa menettäneensä jo kolme poikaansa: yhden näädälle, toisen ihmisten satimeen ja kolmannen nyt sammakolle. Neuvonpidon jälkeen hiiret varustautuvat muun muassa näädännahkaisilla asepuvuilla. *Batrakhomyomakhian* useat viittaukset näätään kertovat hiirten alituises-ta kamppailusta näätiä vastaan.²⁸ Tässä pienoiseepoksessa vihollisena ovat kuitenkin sammakot.

Kuten *Iliassa*, jumalat seuraavat myös ”Sammakkojen ja hiirten taistelussa” kiinteästi tapahtumia. Zeus kutsuu jumalat kokoon ja kysyy, keiden puolelle kukin jumala haluaa asettautua. Athene kieltäytyy ehdottomasti asettumasta kumpaisenkaan puolelle: hiiret ovat tuhonneet hänen seppeleitään, juoneet lampuista öljyä ja syöneet reikiä hänen vaatteisiinsa; sammakot puolestaan ovat pitäneet kurnutuksellaan häntä hereillä. Athene ehdottaa, että jumalat vain ”nauttisivat taistelun katselemisesta”, eivät sekaantuisi siihen. Näin tehdään. Seuraa pitkälinen taistelukuvausjakso (202–266), joka mallintaa luonnollisesti *Iliaan* taistelukuvausjaksoja. Kun sammakot ovat jäämässä alakynteen, jumalat päättävätkin mennä apuun. Kun Zeuksen salamakaan ei pysäytä hiiriä, Zeus lähettää rapuja hiirten kimppuun. Ne saavat hiiret pakenemaan. Ravut on kuvattu pelottavina olentoina (ikään kuin hiiriperspektiivistä): niillä on ”alasimenvahvat” selät, käyrät kynnet ja saksimainen suu.

Mielenkiintoinen yksityiskohta ”Sammakkojen ja hiirten taistelussa” on Athene-jumalattaren pyyntö, että jumalat vain ”nauttisivat” hiirien ja sammakoiden välisestä taistelusta, eivät puuttuisi siihen. Pienimuotoisten eläintaistelujen katselulla, kuten kukkotappeluilla, jossa saman lajin uros-puoliset yksilöt pantiin taistelemaan toisiaan vastaan, oli Kreikassa pitkä perinne. Klassisella ajalla kukkotappelut olivat Ateenassa jopa kaupunkivaltion järjestämiä ja kukkojen taisteluntahtoa pidettiin esimerkillisenä. Vasta Roomassa, toisella vuosisadalla eaa., alkoivat laajamittaisemmat eläintaistelunäytökset areenoilla, joissa eri eläinlajit usutettiin toisiaan vastaan.²⁹ Näin ollen

²⁸ Viittaukset näätään: Leivänmurunanastaja pakeni veden äärelle nimenomaan näättä (säe 9), näättä oli surmannut aiemmin hänen veljensä (113–114) ja hiirisotureilla oli vihollisen eli näädän nahasta tehdyt sota-asut (127–128).

²⁹ Eläintaistelunäytöksen historiasta, ks. esim. Futtrel 2000 ja Hughes 2007.

tarinalla, jossa kaksi eläinlajia taistelee keskenään, on antiikin kontekstissa perustana myös eläintaisteluinstituutio, jossa toisiaan haavoittavien ja tappavien eläinten taistelun seuraaminen katsottiin hyväksyttäväksi viihteeksi.

Antiikin aikana oli yleistä puhua ”sodasta” ihmisille vaarallisia ja esimerkiksi ihmisten vilja- ja juurikassatoja vahingoittaneita eläimiä vastaan.³⁰ Aristoteles käyttää sodan metaforaa myös puhuessaan eri eläinlajien taistelusta elintilasta ja ravinnosta: jos ravintoa on niukasti, eläimet ovat ”sodassa” toisiaan vastaan – erikoistapauksena vielä lihansyöjät, jotka saavat ravintonsa vain muita eläimiä syömällä.³¹ Darwinilainen ajatus olemassaolon taistelusta esiintyy siis ikään kuin jo Aristoteleella, mutta Aristoteles myös korostaa, että kun ravintoa riittää, ”villitkin” eläimet (*agrioi* ”villi, julma”) voivat elää sopuomaisesti yhdessä.³²

Vaikka antiikin ajan parodisia eläineepoksia (pienoiseepoksia) on säilynyt siis vain kaksi (”Sammakkojen ja hiirten taistelu” kokonaan ja papyruskatkelma ”Näädän ja hiirten taistelusta”), oli niitä antiikin kirjailijoiden mainintojen perusteella enemmänkin, kuten ”Kottaraisten taistelu”, ”Hämähäkkien taistelu” ja ”Kurkien taistelu”.³³ Eläinpilaeeposten teema kahden eri eläinlajiin kuuluvan tai samanlajisten eläinten välisestä taistelusta – joka oli siis suosittu teema myös antiikin tietokirjallisuudessa, kuten Aristoteleella – pohjautuu toki osin arkihavaintoon saalistajien ja saalistettavien suhteesta tai saman lajin sisällä taistelusta elintilasta. Merkillepantavaa on, että fiktiivisissä tarinoissa eläinlajien välisistä taisteluista tai ”sodista” (siis eläinfaabeleissa ja eläinpilaeepoksissa) saaliseläimet eivät kuitenkaan tyydy vain pakenemaan ja piiloutumaan, vaan pyrkivät puolustautumaan. Näin

³⁰ Ksenofon toteaa villien eläinten olevan kaupunkivaltion vihollisia teoksessaan metsästyskoirien kasvatuksesta, *Kynegetika* 13.12. Ks. myös Platon, *Lait* 7.824a.

³¹ Aristoteles, *Historia animalium* (”Eläinoppi”), 608b19–609a4.

³² Aristoteles, *Historia animalium* (”Eläinoppi”), 608b32–33.

³³ West 2003, 231–232. Näissä kaikissa otsikon perusteella saman lajin eläimet näyttäisivät taistelevan lajisukulaisiaan vastaan eivätkä toista lajia vastaan. Tosin ”Kurkien taistelu” on saattanut kuvata antiikin myyttiperinteessä vahvasti elänyttä tarinaa kurkien ja myyttisen kääpiökansan, pygmien taistelusta. Myös Herakleen kahdentoista urotyön sarjaan kuului taistelu kurjenkokoisia, Stymfalís-järven rannalla asuvia hirviölintuja vastaan.

uskaltamatta edes kurkistaa pesästä ulos? 5
 Emmekö ole sääliittäviä koska pelkäämme,
 koska virumme pimeässä hiirenkolossa kuin vangit?
 Meille vuodenajat ovat
 kuin yksi pitkä pimeä yö,
 kuin kuoleman varjo. 10
 Mehän elämme kuin tarinan kimmeriläiset,³⁷
 Mustanmeren hallitsijat,
 jotka viettivät puolen vuotta lähes sokeina, pimeässä usvassa?
 (Theodoros Prodromos, *Katomyomakhia* 1–13)

Parodian ja satiirin tasolla Prodromos saattaa hiirten pelokkuuden kuvauksella mallintaa sotaa vieroksuvia ihmisiä. Tekstikohta kuvastaa myös käsitystä hiiristä eläiminä, jotka asustelevat pelokkaina, jonnekin piiloutuneina.

Juustovaras, Ahmatti-kuninkaan seuralainen ja neuvonantaja, toteaa, että jos hiiret uskaltautuisivat pimeästä hiirenkolostaan ulos, olisi ulkona vastassa kuolema ja Haadeksen pimeys. Juustovaras kertoo Ahmatille olenosta, jolle ”ihmiset ovat antaneet nimeksi kissa” ja joka ”jahtaa hiiriä kuin koira jäniksiä” (27, 29–30).³⁸ Ahmatti tuntee kyllä kissan ja kertoo kuinka kissa ”tuhosi” (siis söi) hänen tyttärensä Lamppuöljylläherkuttelijan hänen silmiensä edessä. Juustovaraskin on menettänyt kaksi tyttärtään kissalle. Kun Ahmatti ehdottaa kosta vedoten siihen, että rakkaimpiensa puolesta kuoleminen tuo ikuisen maineen, pitää Juustovaras vastarintaa turhana:

³⁷ Homeros (*Odyseeia* 11.14–19) kertoi kimmeriläisten elävän Manalan rajalla, maassa, jossa vallitsi ikyö. Kimmeriläiset eivät kuitenkaan olleet pelkkää myyttiä. Sen niminen paimentolaiskansa tunnetaan nykyisen Ukrainan ja osin Venäjän alueelta. Kimmeriläiset hävisivät historiasta, kun skyytit valtasivat heidän maansa.

³⁸ Prodromos käyttää antiikin kreikan kissaa merkitsevän *ailouros*-sanan sijasta latinan *catta*-sanasta muodostettua varianttia *kata* (κάτα, nykykreikassa γάτα). Toisaalta *Katomyomakhia* saattaa esiintyä käsikirjoituksissa myös nimellä *Galēomyomakhia* (”Näädän ja hiirien taistelu”) ilmeisesti edellä mainitun, papyruskatkelmana säilyneen pilaeepoksen tapaan (”Näädän ja hiirten taistelu”, *Galeomyomakhia*). Näätäeläintä merkitsevä *galē*-sana saattaa siis joissakin yhteyksissä tarkoittaa kissaa. Samoin *ailouros* jo antiikin aikana saattoi tarkoittaa näätä. Kislinger 2011, 170–171, 173.

hän ei halua jättää ”päivän loistavaa kilpakenttää” (56). Samantyyppinen juhlava ilmaisu esiintyy 400-luvun kirkkoisällä, Johannes Khrysostomoksella.³⁹

Teoksen alun kiistely käydäkö kissaa vastaan ja jos, niin miten (40–77), etenee Ahmatti-kuninkaan ehdottaessa suoraa hyökkäystä kuninkaan neuvonantajan, Juustovarkaan, kannattaessa vaiivahaista lähestymistä. Juustovaras viittaa hiirten aiempien sotien taktiikkaan mainiten sodat näätiä ja sammakoita vastaan (toisin sanoen Prodromos viittaa faabeleihin näätien ja hiirten taistelusta ja ”Sammakoiden ja hiirten taistelu” -pilaeepokseen). Näissä sodissa vihollinen oli Juustovarkaan mukaan ensiksi houkuteltu pesien lähelle. Vasta sen jälkeen, Juustovaras tähdentää, pitää käydä vihollisen kimppuun, yhteisvoimin, kuten aiemmissa taisteluissa. Ahmatti puolestaan muistuttaa, miten aiemmissa sodissa menetettiin ei vain sotilaita, vaan lapsia ja vanhuksia (toisin sanoen siviilejä). Kuningas ja hänen neuvonantajansa keskustelevat siis sotastrategiasta.

Kuningas Ahmatin mielestä jumalat eivät ole aiemmissa sodissa olleet heidän puolellaan – mikä muistuttaa edellä mainitun, myöhäisen ”Syntipas”-kokoelman faabelin (Syntipas 51) opetusta, jossa epäsuorasti kehoitetaan varmistamaan aina jumalien suojelus ennen taistelua. Ahmatti kuitenkin uskoo, että heillä on jumalien suoma turva: hän on nähnyt ylijumalan unessa ja saanut lupauksen avusta. Zeus ilmestyi hänelle aluksi viisaan hiirivanhuksen hahmossa. (Myös homeerisisissa eepoksissa jumalat ilmestyivät usein jonkin tutun ihmisen hahmossa, myös unissa.) Ahmatti kertoo esittäneensä unessa Zeulle uhkauksia, jolloin ylijumala lupasi hiirille voiton. Ensin Ahmatti oli kertonut Zeulle hiirten surkeasta elämästä pimeydessä, valitellut ja voitotellut, naarmuttanut poskia; lopulta hän oli uhitellut (*hybrizein*) Zeun edessä: hän oli uhannut juosta Zeun tempeliin ja syödä alttareille pannut uhrieläinten sisälmykset (100–102). Juustovaras vakuuttuu voiton lupauksesta, ja päätetään pitää sotilaallisen johdon kokous, joka ”vanhaan tapaan” kutsutaan kokoon airueilla. Näyttämö siirtyy suoraan airueen ilmoitukseen, että Ahmatti aikoo pitää puheen. Tämä pitkä puhe (127–180) alkaa syytöksellä: Ahmatin mukaan hiiriup-

³⁹ Khrysostomos ”Katekeesi”, 3.8.3.

seerit pelkäävät, ikään kuin he olisivat sairaita tai raajarikkoja, vaikka he polveutuvat jaloista suvuista. Heidän pitäisi ottaa esimerkkiä johtajastaan eli hänestä itsestään. Tämän jälkeen Ahmatti alkaa kehua itseään ylistyspuheiden kaavan mukaan, joissa kiitellään henkilön sukua, kasvatusta ja koulutusta. Ahmatti kertoo sukunsa, Paperinsyöjien – nimi viitannee tässä yhteydessä oppineisuuteen – olleen hienoimpia sukuja; hänen vanhempansa kasvattivat hänet hyvin teroittaen etenkin ahkeruuden merkitystä. Jo poikasena Ahmatti harjoitteli niin miekan, kilven kuin jousenkin käyttöä sekä ratsastusta ja niinpä hän onkin voittanut monia taisteluita. Itse asiassa juuri sotakokemuksen perusteella hänelle on suotu hiirten johtajuus.⁴⁰ Nyt hänellä on vieläpä Zeus puolellaan, joten kissaa ei tarvitse pelätä. Sodan hän määrää alkavaksi aamulla. Puheen päätyttyä Juustovaras kehottaa kaikkia vetäytymään levolle.

Seuraavassa kohtauksessa on aamu. Kuoro, joka koostuu Ahmatin vaimon (jonka nimeä ei mainita) palvelusneidoista, pohtii mitä päivä tuokaan tullessaan kääntyen rukouksissaan Zeun puoleen – aivan kuten kuoro tekee ennen taistelujen alkamista esimerkiksi Aiskhyloksen tragediassa *Seitsemän Theebaa vastaan*. Kuoro pelkää Ahmatin kaatuvan ja koko armeijan tuhoutuvan. Tässä kohtaa ”Kissan ja hiirten taistelu” saa selkeämmin antiikin tragedian sävyjä. Kuoro vetoaa myös Apolloniin ja sen puhe kääntyy tragedialle tyypillisiksi valittaviksi interjektioiksi: *iattataiaks, ai ai, iou, iou* (193–194) – tosin ensin mainittu pitkä sana, *iattataiaks*, ei esiinny tragedioissa vaan Aristofaneen *Ritareiden* ensisäkeessä. Lyhyet interjektiot ovat tavallisia antiikin tragedioissa, mutta tässä ne voivat mallintaa myös hiirten ääntelyä.

Ahmatti ja Juustovaras toteavat päivän valkenevan ja kehottavat kaikkia nousemaan ripeästi ylös. Juustovaras ehdottaa, että jumalille uhrataan lammas ja härkä; Ahmatti puolestaan luettelee koomisen yksityiskohtaisesti, keille kaikille jumalille on uhrattava: Zeulle, Atheneelle, Hermeelle, Paniille, Poseidonille, Apollonille, Heralle, Artemiille, Plutonille, Letolle, Haadeelle ja Persefoneelle (204–209). Tämän jälkeen kuoro lausuu lyhyen rukouksen. Näin huolehditaan jumalten suopeudesta.

⁴⁰ Prodomos käyttää tässä yhteydessä mahdollisesti luomaansa neologismia *myarkhia* (168), ”hiirivalta”.

Loppuosassa näyttämöllä ovat Ahmatin puoliso ja hänen palveluneitonsensa kuoro. Ahmatin puolisoa puhutellaan väliin valtiattareksi (*despoitis, despoina, kyria*). Aluksi pohditaan, mitä tapahtuu, jos armeija kokee tappion. Hiirivaltiatar toteaa heidän joutuvan orjiksi, mutta kuoro tarkentaa kahteen otteeseen heidän joutuvan nimenomaan vihollisen eli kissan ruoaksi (*brōma*, 234, 237). Valtiatar ei tunnu ymmärtävän tätä, vaan pohtii, onko orjuuden sijasta siis odotettavissa kuolema – tuhka ja hauta. Kuoro keskeyttää hiirivaltiatarren ilmoittamalla sanansaattajan tulosta, mikä on normaali käytäntö tragedioissa: usein päähenkilön kanssa keskusteleva alempiarvoinen henkilö (kuten imettäjä) tai kuoro huomioi uuden henkilön näyttämölletulon repliikissään.⁴¹ Lähetillä on surullisia uutisia: vihollisen nuoli osui Ahmatin ja hiirivaltiatarren poikaan, Leivānanastajaan, joka on nyt kuollut. Lähetti haluaisi kertoa tarkemmin taistelun kulusta, mutta hiirivaltiatarren suru estää sen. Valtiatar kutsuu poikaa ”vanhuutensa sauvaksi” (248), sanoo tuhoutuvansa, pohtii minne paeta viljellen valitussanoja (*iou, papai pai*).⁴² Kuoro rohkaisee hiirivaltiatarta ja he keskustelevat melko pitkään valittamisen hyödyllisyydestä (254–270). Valtiatar sanoo menehtyvänsä, jos lakkaa valittamasta – todeten siis valittamisen surua huojentavan vaikutuksen. Lopulta hiirivaltiatar pystyy kuuntelemaan lähetin koko selostuksen (283–306). Kammottava yksityiskohta on se, että Leivānanastaja oli kuollut isänsä, Ahmatin, silmien edessä. Lähetti palaa takaisin rintamalle.

Nyt kuoro ehdottaa yhteisen valitusvirren (*thrēnos*) virittämistä kaatuneelle pojalle. Näin tehdään: kuoro ja valtiatar lausuvat tragedian ns. *stikho-mythian* tapaan säkeen mittaisia repliikkejä, joissa ylistävät Leivānanastajaa ja valittavat hänen kuolemaansa (322–332). Kuoro korostaa elämän perimmäistä turhuutta – todeten tragedioille tyypilliseen tapaan elämän olevan kuin tuhka ja varjo (330–331)⁴³ – kunnes näkeekin lähetin tulevan jälleen

⁴¹ Lähetti kyselee, missä valtiatar (*kyria*) on (243), vaikka tämä on ilmeisesti aivan lähellä – tämäkin tyypillistä attikalaiselle tragedialle. Sama toistuu myöhemmin (339).

⁴² Prodromos leikittelee valitussanoilla aloittamalla hiirivaltiatarren säkeen ensin pojan puhuttelulla (vokatiivi ὦ παῖ), joka kääntyy homonyymiseksi valitussanoiksi (παῖ): ὦ παῖ, παπαῖ, παῖ (253).

⁴³ ”Elämä on tuhkaa”, toteaa Glykon tunnetussa epigrammissaan (”Kreikkalainen antologia”

paikalle ja huomattuaan lähetin olemuksesta, että tällä on nyt iloisia uutisia. Sanansaattaja ja hiirivaltiatat kiistelevät ensin hieman siitä, pitäisikö sanantuojan saada palkkionsa ennen vain jälkeen viestinsä sanomista – antiikin tragedioissakin saatettiin viitata lähettien palkkioihin.⁴⁴ Sanansaattaja suostuu kuitenkin kertomaan heti pääuutisen: kissa on kuollut. Hiirivaltiatat sanoo tanssivansa voitontanssin.

Lähetin kertomus on kuten edelliselläkin kerralla varsin lyhyt (356–378). Hän selostaa, miten ensin kuoli kaksi upseeria, sitten Leivänanastaja, minkä johdosta Ahmatti hyökkäsi pelotta kissaa vastaan:

Nähtyään rakkaan poikansa olevan todellakin kuollut, 365
 Ahmatti innosti armeijaansa taistelemaan horjumatta
 tuon tuhon ja kaikensyöjän kanssa
 ja käymään pelotta lähitaisteluun.
 Pitkän aikaa taisteltiin
 ja kumpikin osapuoli pysyi paikallaan, pakenematta, 370
 kunnes katolta putosi alas palkki, vuosien syövyttämä,
 se iskeytyi kissan selkärankaan
 ja murskasi kerralla kaikki hermot
 – niin syöksyi kissa Haadeksen syvyyksiin. 375
 Se, joka meille aiemmin oli ollut mahtava vihollinen
 – heltyvätön, armoton ja julma –
 makasi nyt litteänä maassa. Hengetönnä.
 (Theodoros Prodromos, *Katomyomakhia* 365–378)

Kissaa kutsutaan tässä kuten muuallakin ”kaikensyöjäksi” (*pamfagos*).⁴⁵ Kissan kuolema tuo modernille lukijalle ehkä mieleen Tom ja Jerry -animaatiot: kissa makaa *litteänä* maassa. Prodromos käyttää verbiä *haploein*, jonka peruserkitys on ”olla yksinkertainen” eli olla vailla ulottuvuuksia,

10.124).

⁴⁴ Esim. Sofokles, *Traakhiin neidot* 191 ja Sofokles, *Elektra* 798. Ks. Sofokles 2018, 43 ja 351.

⁴⁵ Substantiivi *pamfagos* esiintyy kissaan viittaavana kaikkiaan kuusi kertaa. Se tarkoittaa myös kaikkiruokaista.

litteä.⁴⁶ Teos päättyy kuoron tulevaisuusvisioon, jossa hiiret voivat elää pelotta, koska heidän tuhoaan (*thoros*) on tappo (*fonos*) kohdannut – heidän tuhonsa on siis tuhottu. Taistelu on päätynyt heidän toivomallaan tavalla. *Katomyomakhiassa* hiirten kannalta onnellinen loppuratkaisua ei kuitenkaan esitetä selkeästi ylijumalan teoksi. Vaikka jumaliin alituisesti vedotaan, hiirten voitto on johtunut pikemminkin puhtaasta sattumasta: palkki vain sattui putoamaan kissan päälle.

Prodromoksen *Katomyomakhiassa* on selviä sisällöllisiä yhteneväisyyksiä sen esikuviin eläineepoksiin ja -faabeleihin. Edellä lainatussa aisooppisen faabeliperinteen tarinassa näädistä ja hiiristä (165 Perry) hiiripäälliköt esitetään turhamaisina. Prodromoksen hiirikuningas, Ahmatti, on myös turhamainen pitäessään itselleen ylistyspuheen ja jopa uhmaillessaan (*hybrizein* > *hybris*) unessa Zeusta. Ahmatti ei kuitenkaan saa rangaistusta hybrisestä käytöksestään Zeusta kohtaan. Tämä tragedioissa jumalten koston ansaitseva rikkomus näyttäytyy siis vain koomisena. Attikalaisessa komediassa henkilön olikin rangaistuksetta mahdollista haastaa jopa ylijumala (kuten vaikkapa Peisetairois-niminen henkilö tekee Aristofaneen *Linnuissa*). Keskeinen osa teoksen tragediaparodiaa on puolestaan hiirivaltiattaren suru poikasensa kuoleman vuoksi. Inhimillistetty hiiriemo suree poikastaan, kuten esimerkiksi Troijan valtiatar Hekabe valittaa pojanpoikansa Astyanaksin kuolemaa Euripideen *Troijan naisissa*. Edellä kuvatussa eläinpilaepoksessa, *Näädän ja hiirten taistelussa*, josta on siis säilynyt vain roomalaisaikainen papyruskatkelma, poikasen sijasta kuolee puoliso, mutta siinäkin kuvataan hiirivaltiattaren surua.

Katomyomakhiassa hiirivaltiattaren surun on ilmeisesti tarkoitus olla huvittava – kyse on tragedian parodiasta. Kokemuksellisesti kuitenkin tiedämme, että useat muutkin nisäkkäät kuin ihminen näyttävät ilmaisevan lajilleen tyypillistä menetyksen tunnetta, jos niiltä riistetään poikaset. Eläinnetologiien mukaan voimme puhua muidenkin lajien kuin omamme surus-

⁴⁶ Kyseessä on peräkkäisten säkeiden viimeisten sanojen, partiippien, kontrasti, mitä korostaa niiden samansointuisuus: kissa on ollut julma, *ēgriōmenēn* (”olla julma”), mutta nyt se on ”litteä”, *haplōmenēn* (”olla yksinkertainen”).

ta, vaikka toisenlajisten suru ei ole kielellisesti jäsennettyä.⁴⁷ Hiiriemon voi kuvitella tuntevan surua menetettyään poikansensa, mutta missä määrin Prodrromoksen teoksessa hiiret ylipäänsä näyttäytyvät nimenomaan hiirinä? Missä määrin niiden kehollisuus on esillä?

Eläinten kehollisuus *Batrakhomyomakhiassa* ja *Katomyomakhiassa*

Antiikinaikaisessa ”Sammakkojen ja hiirten taistelussa”, hiiret ovat suuressa määrin kehollisesti hiiriä ja sammakot sammakoita. Hiiri Leivänmurujanastaja tapaa sammakon kumartuessaan lipomaan janoonsa vettä lammikosta ”iloiten makean veden mausta” (9–10). Tämä yksityiskohta on havainnollinen, vaikka hiiri onkin hieman inhimillistetty. Leivänmurujanastaja selostaa myös hiirimäisesti ruokavaliotaan. Hän syntyi vajassa ja emo ruokki häntä sillä mitä oli saatavilla: viikunoilla ja saksanpähkinöillä; vartuttuaan hän oli kuitenkin mieltynyt ihmisten tekemiin ruokiin, kuten juustoihin ja kakkuihin (28–55). Jopa se, että sammakko Pallokita ottaa hiirenpoikasen selkäänsä, ei ole täysin arkijärjen vastaista – eikä se, että hiiri helposti tipahtaa sammakon selästä.⁴⁸ Eläimet siis puhuvat ja toimivat ihmisten tavoin, mutta ovat silti selkeästi lajinsa edustajia. *Batrakhomyomakhian* lastenkirjamaisen koominen yksityiskohta on hiirten ja sammakoiden aseet, jotka ovat materiaaleiltaan suhteutettu eläinten tosiasiallisiin kehoihin: hiiret varustautuvat herneenpalon puolikkaista tehdyillä säärisuojuksilla, kunhan ensin ovat syöneet palot tyhjiksi; kypärinä hiiret käyttävät saksanpähkinänkuorten puolikkaita (120–131). Sammakot puolestaan aseistautuvat muun muassa kaalinlehdistä tehdyillä kilvillä ja kotilonkuoresta tehdyillä kypärillä (160–167). Lukijoiden mieliin muistutetaan hen-

⁴⁷ Eläinten tunteista, ks. esimerkiksi Telkänranta 2015.

⁴⁸ Vuonna 2006 eri medioissa levisi uutistoimisto Reutersinkin levittämä kuva uivalla sammakolla ratsastavasta hiirestä, ks. esim. <https://www.nationalgeographic.com/animals/article/mouse-rides-frog-in-india-monsoon>.

kilöhahmojen *eläimyy*s myös jumalatar Athenen kertoessa vastenmielisyydestään hiiriä ja sammakkoja kohtaan.

Prodromoksen ”Kissan ja hiirten taistelussa” eläinten kehollisuus on sen sijaan vähäisessä määrin näkyvillä. Prodromoksen Ahmatti kertoo omahyväisessä puheessaan oppineensa nuorena ratsastamaan hevosella (161); ennen taistelua kissaa vastaan Juustovaras kehottaa uhraamaan lampaan ja härän (201). Teoksen muita eläimiä ei siten ole suhteutettu hiirten kokoon (puhumalla hevosen sijasta vaikkapa sammakosta ratsuna ja uhrieläinten, lampaan ja härän, sijasta vaikkapa etanan ja myyrän uhraamisesta). Syynä hiirten vähäiseen hiirimäisyyteen voisi olla teoksen draamallisuus. ”Kissan ja hiirten taistelu” on puhtaasti dialogimuotoinen ja jopa draamallinen (toisin kuin esimerkiksi Lukianoksen satiiriset dialogit, jotka ovat keskustelua, eivät draamaa). Prodromos saattoi jopa kirjoittaa teoksensa jotakin yksityisnäytöstä varten, jolloin hiirihahmot tunnisti hiiriksi jo pukujen ja maskeerauksen perusteella – ”hiiriydestä” ei näin ollen tarvinnut muistuttaa tekstissä.⁴⁹

Prodromos kuitenkin mallintaa hiiren ääntelyä hiirivaltiattaren ja kuoron lausussa valittelevia lyhyitä huudahdussanoja poikasen, Leivänanastajan, kuoleman johdosta (323–332). Eläinten ääntelyn jäljittely on tuttua Aristofaneen komedioista ja tässäkin sillä on toki koominen tehtävä: kuten sanottu, hiirten surun kuvauksen on ilmeisesti tarkoitus olla huvittavaa.⁵⁰

Toisaalta ”Kissan ja hiirten taistelussa” kissan kuoleman kuvaus tuo kissan kehollisesti näkyville. Sanansaattaja ilmoittaa aluksi, että hiirenpoikainen, Leivänanastaja, on kuollut *nuolenosumasta* (245–246). Saadessaan tilaisuuden selostaa kuolemaa tarkemmin lähetti kertoo poikasen joutuneen kissan kynsiin – se ei siis saanut surmansa inhimillistetyn kissan ampumas-

⁴⁹ Dialogimuoto oli eräs retorisisista harjoituksista, samoin draamallinen luonteenkuvaus (*ethopoiia*), ks. Bysantin osalta esim. Marciniak 2017, 520.

⁵⁰ Ks. esim. Korhonen 2017a, 145, 229n.134. Aristofanes mallintaa lintujen ääntelyä *Linnuissa* ja tiedämme, että teoksen ensiesityksessä pukuihin oli uhrattu tavallista enemmän huomiota. Aristofanes myös jatkuvasti leikittelee lintukuoron lintumaisuudella ja koomisella ihmismäisyydellä.

ta nuolesta.⁵¹ Hiirenpoikanen joutuu kissan riepoteltavaksi. Prodomos ei tässä kohtaa kuitenkaan puhu hiirestä tai kissasta, vaan käyttää pelkästään pronomineja – kreikan kielessähän pronominit ilmaisevat suvun (maskuliini, feminiini, neutri). Seuraavassa kirjaimellisessa suomennoksessa kissaan viittaava feminiinisukuinen hän-pronominin on kirjoitettu isoilla kirjaimilla (”HÄN”), jotta osapuolet erottuisivat toisistaan.⁵² Ahmatin ja hiirivaltiattaren poikanen, Leivänanastaja, hyökkää uhkarohkeasti, mutta kohtalokkain seurauksin kissan kimppuun keihäs aseenaan:

Tarttuen molemmin käsin terävään keihääseensä
 hän ryntäsi tappamaan HÄNET. 300
 Mutta kun HÄN huomasi hänet kohottelemassa
 keihästään löyntiin mitä voimallisimmin, ihan lähellä,
 valmiina surmaniskuun,
 ryntäsi HÄN itse kohti napatakseen hänet
 ja pitäen häntä julmasti kynsissään 305
 nopeasti ahmaisi nuorukaisen.
 (Theodoros Prodomos, *Katomyomakhia* 299–306)

Käyttämällä pronomineja ja puhumalla hiiren käpälien sijasta käsistä (”Tarttuen molemmin käsin terävään keihääseensä”, 299) Prodomos itse asiassa etäännyttää lukijaa eläinten lajikohtaisesta kehollisuudesta, inhimillistä eläimiä. Vasta viimeisissä säkeissä (305–306) kissa näyttäytyy kissana kynsineen, joka ahmaisee hiiren. Jos tähän kohtaan (299–306) lisää kissa- ja hiirisanat ja kääntää käsi-sanana (*kheir*) käpäläksi (kreikan kielessä ei ollut erikseen sanaa ”käpälä”), eläinten kehollisuus palautuu välittömästi mieleen:

Tarttuen molemmin käpälin terävään keihääseensä
 hiirenpoikanen ryntäsi kissaa tappamaan. 300

⁵¹ Nuoli toimii kissan kynsien metaforana.

⁵² Feminiinisukuinen pronomini ei kuitenkaan määritä kissan sukupuolta.

Mutta kun kissa huomasi hiiren kohottelemassa
keihästään lyöntiin mitä voimallisimmin, ihan lähellä,
valmiina surmaniskuun,
ryntäsi kissa itse kohti napatakseen hiirulaisen,
ja pitäen hiirinuorukaista julmasti kynsissään 305
nopeasti ahmaisi poikasen.
(Theodoros Prodromos, *Katomyomakhia* 299–306)

Kuvatessaan, kuinka vikkelään kissa pystyy ahmimaan hiiren, Prodromos viittaa hiiren kehon pieneen kokoon suhteessa kissaan. Pienen turha urheus suuren edessä voi kuvautua koomisena. Kun Ahmatti, hiirten kuningas, armeijan innostamispuheessaan vähättelee kissan kokoa puhuen ”vähäisestä eläimestä” (*zōon ti mikron*, 172) voi sen tulkita tyypilliseksi vihollisen vähättelyksi kuin myös kokea koomiseksi: pienen uhmailu käy sitä koomisemmaksi mitä kookkaampana, jättimäisempänä vastapuoli näyttäytyy. Juustovaraskin ihmetteleekin Ahmatin uhmakasta käytöstä tämän kuvailemassa unessa ylijumalan edessä ja siteeraa *Iliassa* olevaa majesteettista kuvausta Zeuksesta kannattelemassa Olympos-vuorta, jolta Zeus kykenisi minä hetkenä hyvänsä karistelemaan muut jumalat (90–91, *Ilias* 8.19–23). Unessaan Ahmatti viittaa epäsuorasti hiiriYTEENSÄ valittelemalla elämäänsä pimeydessä ja pelossa (toisin sanoen, hiirenkolossa, vrt. *Katomyomakhian* alku, 1–13).

Lähimpänä kehollisuutta ”Kissan ja hiirten taistelussa” on jatkuva muistutus siitä, mitä hiirisotilaille tapahtuu niiden kaatuessa taistelussa: kissa syö ne. Hiiret ovat kissan saaliita (49), kissan vatsa on hiirten pimeä hauta (57). Prodromos korostaa tätä teemaa erityisesti valtiattaren ja kuoron keskustelussa, jossa kuoro ei tahdo saada hiirivaltiatarta ymmärtämään, ettei mitään orjuutta tai sotavankeutta tule olemaan, jos taistelu hävitään (toisin kuin Troijan tarussa, jossa troijalaisnaiset joutuivat sodan jälkeen kreikkalaismiesten orjiksi), vaan kaikki joutuvat tällöin kissan saaliiksi eli syödyiksi (233, 237). Prodromos käsittelee näin ollen itse asiassa homeerista teemaa. *Iliassa*, mutta toki muuallakin Kreikan kirjallisuudessa, soturin pahin pelko oli tulla jätetyksi kentälle hautaamatta ja joutua siten koirien ja haaska-

lintujen syömäksi.⁵³ Vaikka Prodrromoksen ”Kissan ja hiirten taistelu” on tragediaparodia ja mahdollisesti sotapoliittinenkin satiiri, eläimet tuovat teokseen myös omaan eläimyyteemme kuuluvan syömiseksi tulemisen peruspelon. Tulla syödyksi on myös modernin ihmisen pelkoja, kun siihen liittyy vielä yksinäisyyden ja hylätyksi tulemisen teema (vrt. kertomukset lemmikkiensä syömistä yksinäisistä vanhuksista). Komedia ja satiiri ovat usein keinoja kohdata pahimpia pelkojamme ja mustimpia rikoksiamme. Myös eläinhahmojen avulla vaikeita teemoja on helpompi ottaa esille.

Lopuksi

Bysantin kirjallisuuden mielletään usein olleen teemoiltaan lähinnä uskonnollista – lisänä tietysti retorispainotteinen historiankirjoitus. Tällöin unohdetaan Bysantin rikas satiirinen juonne, jonka osaksi fiktiivinen eläinaiheinen kirjallisuus asettuu. Bysantin eläintarinat ovat osa jatkumoa, joka alkaa Mesopotamian eläintarinoista jatkuen antiikin kautta keskiajalle ja edelleen moderneihin faabeleihin. Eläintarinoilla peilattiin ja peilataan ihmisten maailmaa, mutta niitä voi tarkastella myös siitä näkökulmasta, missä määrin ne antavat avaimia Bysantin eläinsuhdetta tai jopa kehosuhdetta koskeviin kysymyksiin.

Antiikin *Batrakhomyomakhiaa* ja sen bysanttilaista seuraajaa, *Katomyomakhiaa*, vertaillen havaitaan, että eläinten kehollisuus on suuremmassa määrin esillä antiikin eläinaiheisessa pilaeepoksessa kuin Bysantin eläinsatiirissa. Tällöin herää kysymys ilmentääkö tämä kulttuurista eroa suhtautumisessa kehoon, eläimyyteen, vai onko kyse kirjallisten lajien erosta? Entä kääntyikö Bysantin eläinteomainen kirjallisuus satiiriseen otteeseen, jolloin sen eläinhahmot pakostakin inhimillistyivät enemmän kuin eläinhahmot antiikin aisooppisissa, nimettömien eläinten kansoittamissa eläinfaabeleissa tai antiikin kehollisuutta anteliaammin ilmentävissä eläin-

⁵³ Tähän viitataan jo *Iliaan* ensisäkeissä: Akhilleuksen kieltäytyminen taistelusta aiheutti kreikkalaisille monia tappioita ja monet sotilaat kaatuivat ja joutuivat ”koirien ja lintujen ruoaksi” (*Ilias*, 1.4–5).

pilaeepoksissa? Satiirissa inhimillistetty eläin asetetaan korostetusti ihmisen tilanteeseen (aasi pyhiinvaellusretkellä, hiirikuningas ratsailla), mikä suuntaa tulkintaa allegoriaan, siihen, että kyse on ihmisestä eläimen hahmossa. Antiikin faabeleiden ja niistä ammentavien eläinpilaeeposten eläinhahmot sen sijaan elävät ”eläimellistä” elämäänsä virtojen varsilla, pelloilla, ihmisen ruokavarastoissa kokien vaaroja ja uhkia, jotka ovat lajille tyypillisiä, mutta jotka saattavat myös olla meille kaikille eläville yhteisiä. Silti voi sanoa, että vaikka Prodromos hyödyntää eläinten kehollisuutta *Katomyomakhias* niukanlaisesti, lukijan on mahdollista jossakin määrin eläytyä eläimen tilanteeseen, nähdä vaikkapa kissa hiiren (kuvitellusta) perspektiivistä.⁵⁴

⁵⁴ Kuvitellusta perspektiivistä siinä mielessä, ettei meillä luonnollisestikaan voi olla kokonaisvaltaista käsitystä siitä, miten hiiri kokee kissan.

Kirjallisuutta*

- Brunner-Traut 1954 = Emma Brunner-Traut, ”Der Katzenmäuserkrieg im Alten und Neuen Orient”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 104, 347–351.
- Brunner-Traut 1984 = Emma Brunner-Traut, *Altägyptische Tiergeschichte und Fabel. Gestalt und Strahlkraft*, 7. painos, Darmstadt 1984.
- Cresci 2001 = Lia Raffaella Cresci, ”Parodia e metafora nella Catomiomachia di Teodoro Prodromo”, *Eikasmos* 12 (2001), 197–204.
- Futrell 2000 = Alison Futrell, *Blood in the Arena. The Spectacle of Roman Power*, Austin, Texas 2000.
- Garrard 2012 = Greg Garrard, *Ecocriticism*, 2. painos, Lontoo 2012.
- Harel 2009 = Naama Harel, ”The Animal Voice Behind the Animal Fable”, *Journal for Critical Animal Studies* 7:2 (2009), 9–21.
- Hughes 2007 = Donald J. Hughes, ”Hunting in the Ancient Mediterranean World”, teoksessa Linda Kalof (toim.), *Cultural History of Animals in Antiquity*, Oxford 2007, 47–70.
- Hunger 1968 = Herbert Hunger (toim. & käänt.), *Der byzantinische Katz-Mäuse-Krieg. Theodoros Prodromus Katomyomachia* (Byzantina Vindobonensia 3), Graz 1968.
- Hunger 1969–1970 = Herbert Hunger, ”On the Imitation (ΜΙΜΗΣΙΣ) of Antiquity in Byzantine Literature”, *Dumbarton Oaks Papers* 23–24 (1969–1970), 15–38.
- Hörandner 1974 = Wolfram Hörandner, *Theodoros Prodromos. Historische Gedichte* (Wiener byzantinistische Studien 11), Wien 1974, 177–553.
- Irmscher 1975 = Johannes Irmscher, ”Das mittelgriechische Tierepos. Bestand und Forschungssituation”, teoksessa Edouard Rombauts & Andries Welkenhuysen (toim.), *Aspects of the Medieval Animal Epic. Proceedings of the International Conference, Louvain, May 15–17, 1972* (Mediaevalia Lovaniensia 3), Leuven 1975, 207–228.

* Theodoros Prodromoksen *Katomyomakhian* teksti: ks. Hunger 1968.

- Kazhdan & Franklin 1984 = Alexander Kazhdan & Simon Franklin, "Theodoros Prodromus: A Reappraisal", teoksessa Alexander Kazhdan & Simon Franklin (toim.), *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge 1984, 87–114.
- Kislinger 2011 = Ben Kislinger, "Byzantine Cats", teoksessa Ilias Anagnostakis, Kostas G. Taxiarchis & Eftychia Papadopoulou (toim.), *Ζωα και περιβάλλον στο Βυζάντιο (7^{ος}-12^{ος} αι.) / Animals and Environment in Byzantium (7th-12th c.)*, Ateena 2011, 165–178.
- Kolovou 2006 = Foteini Kolovou (toim.), *Die Briefe des Eustathios von Thessalonike. Einleitung, Regesten, Text, Indizes* (Beiträge zur Altertumskunde 239), München & Leipzig 2006.
- Korhonen 2017a = Tua Korhonen, "The Birds' Point of View in Aristophanes' *Birds*", teoksessa Tua Korhonen & Erika Ruonakoski, *Human and Animal in Ancient Greece. Empathy and Encounter in Classical Literature* (Library of classical studies 15), Lontoo 2017, 144–159.
- Korhonen 2017b = Tua Korhonen, "A Question of Life and Death: Aesopic Animal Fables on Why not to Kill", *Humanitas. Special Theme. Animal Narratology* 6.2 (2017), 16 [<https://doi.org/10.3390/h6020029>].
- Lefkowitz 2014 = Jeremy Lefkowitz, "Aesop and Animal Fable", teoksessa Gordon Lindsay Campbell (toim.), *The Oxford Handbook of Animals in Classical Thought and Life*, Oxford 2014, 1–23.
- Marciniak 2013 = Przemyslaw Marciniak, "Theodoros Prodromos' *Bion Praxis*: A Reappraisal", *Greek, Roman and Byzantine Studies* 53.2 (2013), 219–239.
- Marciniak 2017 = Przemyslaw Marciniak, "A Pious Mouse and a Deadly Cat: The *Schede tou Myos*, attributed to Theodore Prodromos", *Greek, Roman and Byzantine Studies* 57.2 (2017), 507–527.
- Nilsson 2010 = Ingela Nilsson, "The Same Story, but Another: A Reappraisal of Literary Imitation in Byzantium", teoksessa Andreas Rhoby & Elisabeth Schiffer (toim.), *Imitatio-Aemulatio-Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur* (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Denkschriften der philosophisch-historische Klasse 402; Veröffentlichungen zur Byzanzforschung 21), Wien 2010, 195–208.

- Papademetriou 1969 = Ιωάννης-Θεοφάνης Παπαδημητρίου, "Τὰ σχέδη τοῦ μύθου: New Sources and Text", teoksessa *Classical Studies Presented to Ben Edwin Perry by his Students and Colleagues at the University of Illinois, 1924-1960*, (Illinois Studies in Language and Literature 58) Urbana, Illinois 1969, 210–222.
- Perry 1952 = Ben Edwin Perry (toim.), *Aesopica. A Series of Texts Relating to Aesop or Ascribed to him or Closely Connected with the Literary Tradition that Bears his Name I* (Greek and Latin Texts), Urbana, Illinois 1952.
- Prinzing 2003 = Günter Prinzing, "Zur byzantinischen Rangstreitliteratur in Prosa und Dichtung", *Römische historische Mitteilungen* 45 (2003), 241–286.
- Romano 1974 = Roberto Romano (toim. & käänt.), *Pseudo-Luciano. Timarione. Testo critico, introduzione, traduzione, commentario e lessico* (Byzantina et neo-Hellenica Neapolitana: collana di studi e testi 2), Napoli 1974.
- Sofokles 2018 = Tua Korhonen (toim.), *Trakhiin naiset, Aias, Filoktetes, Elektra*, suom. Tua Korhonen, Tommi Nuopponen ja Vesa Vahtikari, Helsinki 2018.
- Teittinen 2016 = Jouni Teittinen, "Passing the Cattle Car. Anthropomorphism, Animal Suffering, and James Agee's 'A Mother's Tale'", teoksessa Jopi Nyman & Nora Schuurman (toim.), *Affect, Space, and Animals* (Routledge Human-Animal Studies), Lontoo 2016, 150–162.
- Telkänranta 2015 = Helena Telkänranta, *Millaista on olla eläin?*, Helsinki 2015.
- Wölke 1978 = Hansjörg Wölke, *Untersuchungen zur Batrachomyomachie* (Beiträge zur klassischen Philologie 100), Meisenheim am Glan 1978.